

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ІДЕЇ

CONCEPTUAL APPROACHES TO THE LEGAL PROTECTION OF AN IDEA

Корновенко С.В., д.і.н., професор,
професор кафедри інтелектуальної власності та цивільно-правових дисциплін
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

Статтю присвячено висвітленню концептуальних підходів до правової охорони ідеї. Розкрито багатоаспектність розуміння поняття «ідеї». Початковий зміст поняття «ідея» полягає в тому, що вона є формою мислення, різновидом поняття, зміст якого своєрідно поєднує в собі як об'єктивне знання про наявну дійсність, так і суб'єктивну мету, спрямовані на її перетворення. Властивістю ідеї є її здатність виявляти найсуттєвіші, все підпорядковуючі риси і закони об'єктивних процесів, а також створювати цілісний, взірцевий образ предмета в пізнанні або творчості. У науці, мистецтві, техніці та технологіях ідеєю називається головна думка твору або загальний принцип теорії чи винаходу; іншими словами задум або найсуттєвіша частина задуму. Ідея покладається в основу того чи іншого процесу людської творчості.

У межах запропонованого дослідження ми розглядаємо ідею спочатку як продукт розумової цілеспрямованої функції людини, яка є зрозумілою для її носія і може уявлятися ним в образах, звуках, запахах, тактильних відчуттях, навіть у снах, тощо. Згодом ідея, уявна однією людиною, передається іншим у будь-якій фіксованій матеріальній формі в момент донесення її змісту на загал. Відповідно матеріалізовані форми ідей мають визначене законом розмаїття і різні способи правової охорони та регулюються правом інтелектуальної власності.

Ідея в уяві творця не підлягає правовій охороні як об'єкт права інтелектуальної власності. Ідея, як думка, задум чи осяяння за законом не є об'єктом права інтелектуальної власності. Проте матеріалізовані в об'єктивній формі ідеї набувають ознак об'єкта права інтелектуальної власності, таких як твір, винахід, наукове відкриття, тощо. Відповідно останнім і надається правова охорона як об'єктам права інтелектуальної власності.

Ключові слова: правова охорона, ідея, об'єкт права інтелектуальної власності.

The article is devoted to the conceptual principles of legal protection of an idea. The multifaceted nature of understanding the concept of "idea" is revealed. The initial meaning of the concept of "idea" is that it is a form of thinking, a type of concept, the content of which uniquely combines both objective knowledge of existing reality and a subjective goal aimed at its transformation. The property of an idea is its ability to reveal the most essential, all-subordinating features and laws of objective processes, as well as to create a complete, exemplary image of an object in cognition or creativity. In science, art, technique, and technology, an idea is the main thought of a work or the general principle of a theory or invention, in other words, a conception or the most essential part of a conception. The idea is the basis of one or the other process of human creativity.

In the framework of this study, we consider an idea first as a product of the mental purposeful function of a person, which is understandable to its bearers and can be imagined by them in images, sounds, smells, tactile sensations, even in dreams, etc. Subsequently, the idea imagined by one person is transmitted to others in any fixed material form at the moment of conveying its content to the general public. Accordingly, materialized forms of ideas have a legally defined variety and different methods of legal protection and are regulated by intellectual property law.

The idea in the imagination of the creator is not a subject of legal protection as an object of intellectual property law. An idea, like a thought, conception or insight, is not understood by law as the object of intellectual property rights. However, ideas materialized in an objective form acquire the characteristics of an object of intellectual property law, such as a work, invention, scientific discovery, etc. Accordingly, the latter are granted legal protection as objects of intellectual property rights.

Key words: legal protection, idea, object of intellectual property law.

Генерування ідей – неосяжний і до кінця незбагнений процес людського генія. Дослідники суспільних наук, таких як філософія, юриспруденція та деяких інших, час від часу звертаються до питання охороноздатності ідеї [1, с. 17–18]. Ідеї, попри свою інтелектуальну, творчу складову, не включені до переліку охороноздатних об'єктів права інтелектуальної власності. Проте серед науковців сформувався контрверсійні підходи щодо охорони ідеї як результату інтелектуальної, творчої діяльності [2, с. 92]. Питання надання правової охорони ідеї дотепер лишається відкритим як через позицію законодавця, так і багатоаспектність самого розуміння ідеї, як такої, так і через різні концептуальні підходи щодо можливостей надання їй правової охорони.

Для визначення можливих способів надання правової охорони ідеї варто врахувати багатоаспектність розуміння змісту, який може вкладатися в слово «ідея». Слово «ідея» має грецьке походження: *είδος* (*eidos*); *Idea* – початок, принцип. У власне первинному значенні ідея – це форма духовно-пізнавального відображення певних закономірних зв'язків та відношень зовнішнього світу, спрямована на його перетворення. За своєю логічною будовою ідея є формою мислення, різновидом поняття, зміст якого своєрідно поєднує в собі як об'єктивне знання про наявну дійсність, так і суб'єктивну мету, спрямований на її перетворення. Властивістю ідеї є її здатність виявляти найсуттєвіші, всепідпорядковуючі риси і закони об'єктивних

процесів, а також створювати цілісний, взірцевий образ предмета в пізнанні або творчості. З цього погляду ідея споріднена з ідеалом, оскільки спрямована на досягнення вищої істинності й довершеності у відображенні й перетворенні існуючого. Ідея покладається в основу того чи іншого процесу людської творчості [1, с. 18].

Багатоаспектність поняття ідеї зумовлює потребу розмежування його використання у певному значенні. У словнику української мови «ідея» вживається в кількох значеннях, серед яких найбільш підходять до характеристики початкового етапу творчості такі як: поняття, уявлення, що відбивають дійсність у свідомості людини та виражають ставлення її до навколишнього світу; думка про що-небудь, міркування з приводу чогось [3]. Наукова ідея – це форма наукового пізнання, яка відображає зв'язки, закономірності і властивості об'єктивної дійсності, а також мету її перетворення [4]. Також ідеєю в мистецтві чи в техніці називають головною думкою твору або загальний принцип теорії чи винаходу, взагалі задум або його найсуттєвіша частина. У цьому ж значенні термін «ідея» трактується в сфері регулювання авторського права. Бізнес-ідея розглядається як концепція бізнесу, пов'язана з розумінням цінності, пропонованої споживачеві. Вона може бути, як власною (новою, оригінальною, народженою вперше), так і запозиченою ззовні («вороже» поглинання через придбання компаній, створення спільних підприємств тощо) [5].

Словотвір пропонує нам звернутися до більш глибоких значень слова «ідея», таких як «задум», «замисел», «думка», «гадка», «мисель», «подум», «просвітина», «осіяна», «уява» [6]. Як бачимо, всі вони є відображенням процесу людського мислення, який передує подальшому творчому процесу фіксації, перенесення на якусь візуальну матеріальну основу, яку зможуть сприйняти, оцінити інші люди окрім носія ідеї. Саме цей момент є ключовим у можливостях подальшої правової охорони ідеї: з тієї миті, коли ідея буде якимось чином будь-яким зрозумілим для інших людей способом матеріалізована, вона з погляду права набуває суттєвих ознак, які притаманні певному об'єкту права інтелектуальної власності. І вже останні безперечно підлягають правовій охороні. Отже, з одного боку, ми розглядаємо ідею, як продукт розумової цілеспрямованої функції людини, який є зрозумілим для його носія і може уявлятися ним в образах, звуках, запахах, тактильних відчуттях, навіть у снах. З іншого боку, ця уявна однією людиною ідея передається іншим у будь-якій фіксованій матеріальній формі в момент донесення її змісту на загал. Матеріалізовані форми ідей мають визначене законом розмаїття і різні способи правової охорони такою підгалуззю сучасного цивільного права, як право інтелектуальної власності.

Ідея є основою всієї творчої, інтелектуальної власності. Ідея є першопричиною, розумовим поштовхом, осіянням щодо появи нового об'єкта права інтелектуальної власності, який не отримав належного регулювання на законодавчому рівні. Охорона виключно об'єктів призводить до того, що автор оригінальної ідеї незахищений перед «інтелектуальними крадіями». Шукаючи інвестора, підбираючи фахівців, які б допомогли втілити ідею в охороноздатний об'єкт, автор ідеї постійно перебуває під ризиком її привласнення та використання без його участі [2, с. 92].

Оцінити ідею, донести її зміст до оточуючих людей можна лише за умови або словесного, або візуального відтворення, тобто спочатку її потрібно стисло сформулювати або хоча б схематично зобразити. Це повинно бути зроблено таким чином, щоб її зміст був зрозумілим іншим. Проте сучасний розвиток практики інтелектуальної власності залишається на тій позиції, що охороні підлягає лише відчутна форма втілення ідеї, а не власне ідея, незалежно від того яким чином вона виражена [7, с. 42].

Правова позиція законодавця є однозначною щодо правової охорони ідеї як об'єкта права інтелектуальної власності. Про це свідчить ст. 420 Цивільного кодексу,

яка не містить ідею серед об'єктів права інтелектуальної власності. За ст. 433 Цивільного кодексу, авторське право не поширюється на ідеї, процеси, методи діяльності або математичні концепції як такі [8]. Відповідне правило у розширеному вигляді містить і Закон України «Про авторське право і суміжні права». Зокрема, в ст. 7 зазначено, що охорона не поширюється на технології створення та вираження твору, на ідеї, теорії, принципи, методи, процедури, процеси, системи, способи, концепції, відкриття, навіть якщо вони у творі виражені, описані, пояснені, проілюстровані [9].

Ідею можна матеріалізувати в різні способи. До прикладу, для надання ідеї правової охорони авторським правом можна намалювати ескіз, виготовити макет, занотувати план чи нарис майбутнього твору, запропонувати орієнтовну назву наукової праці, монографії, збірника наукових праць, збірки обробок нематеріальної культурної спадщини, енциклопедії тощо. Авторське право надає правову охорону як завершенню, так і незавершеному твору, або окремій частині твору. Задум в галузі техніки може сягнути бажаного ефекту в результаті виконання науково-дослідних, дослідно-конструкторських, проектно-конструкторських, дослідно-технологічних, технологічних, пошукових та проектно-пошукових робіт, виготовлення дослідних зразків або партій науково-технічної продукції, а також інших робіт, пов'язаних із доведенням нових наукових і науково-технічних ідей до стадії практичного використання. У підсумку отриманий інтелектуальний продукт може мати ознаки винаходу, корисної моделі, промислового зразка, раціоналізаторської пропозиції, тощо. Важливо, що для надання ідеї правової охорони варто спочатку дослідити і вирішити низку питань: розглядати ідею як самостійний елемент твору, який охороняється авторським правом, або як самостійний об'єкт права інтелектуальної власності; якщо це самостійний об'єкт – то за якою процедурою (формальною чи неформальною) надавати правову охорону; якщо це залежить від виду об'єкта (право промислової власності чи авторське право), то за якими саме критеріями охороноздатності оцінювати ідею.

Підсумовуючи, констатуємо, що ідея в уяві творця не підлягає правовій охороні як об'єкт права інтелектуальної власності. Ідея як така не є за законом об'єктом права інтелектуальної власності. Проте матеріалізовані в об'єктивній формі ідеї набувають ознак об'єкта права інтелектуальної власності, таких як твір, винахід, наукове відкриття, тощо. Відповідно останнім і надається правова охорона як об'єктам права інтелектуальної власності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Корновенко С.В., Кульбашна О.А., Парамонова О.С. Право інтелектуальної власності науково-педагогічного працівника. Черкаси: РВВ Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького, 2016. 328 с.
2. Ульянова Г.О. Методологічні проблеми цивільно-правового захисту прав інтелектуальної власності від плагіату: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2015. 445 с.
3. Словник української мови: в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1970-1980. Том 4, 1973. С. 11. URL: <http://sum.in.ua/s/ideja> (дата звернення: 02.04.2024).
4. Національна академія внутрішніх справ. Словник. URL: <https://arm.naiu.kiev.ua/books/filosofia-30012017/info/slovyk.html> (дата звернення: 11.04.2024).
5. Вікіпедія: вільна енциклопедія. Бізнес-ідея. Словник. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D1%96%D0%B7%D0%BD%D0%B5%D1%81-%D1%96%D0%B4%D0%B5%D1%8F> (дата звернення: 02.04.2024).
6. 2024 Словотвір. Перекладаємо слово ідея. URL: <https://slovotvir.org.ua/words/ideia> (дата звернення: 05.04.2024).
7. Петренко І. Правова характеристика літературного твору як об'єкта авторського права. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2014. № 6. С. 40–47.
8. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 08.04.2024).
9. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01 грудня 2022 р. № 2811-IX / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#n855> (дата звернення: 11.04.2024).